

Niko Ikić

**OSTVARENI KONSENZUSI MEĐU POJEDINIM
CRKVAMA U KONTEKSTU MEĐURELIGIJSKE
TEOLOGIJE**

Prof. dr. sc. Niko Ikić

UDK: 261.8 EKUMENSKO VIJEĆE CRKAVA] :
282(497.5)

Izvorni znanstveni rad

U šezdesetak godina postojanja Ekumenskog vijeća Crkava¹ bilo je nebrojeno puno susreta i dokumenata na različitim razinama, od izvješća, obrazloženja, približavanja, izjava, statementa, do konsenzusnih dokumenata djelomičnih slaganja i vjerske suglasnosti. Upravo konsenzusni dokumenti imali su katkada presudnu ulogu u odnosu dviju Crkava ili zajednica. Nemoguće je sve dokumente ni nabrojiti a kamoli sve tematski i sadržajno predstaviti. Mislim da ovu moju tezu potvrđuju tri meni poznata velika sveska tih dokumenata koji zajedno broje 2.328 gusto tiskanih stranica, skupljenih iz raznih časopisa i publikacija pod naslovom: *Dokumente wachsender Übereinstimmung*.² Važno je napomenuti da se ovdje radi samo o onim dokumentima koji nekako dodiruju svjetsku razinu, a ne onim nacionalne ili regionalne razine. Od mnoštva dokumenata na ovu temu spominjem još samo *Orthodoxie im Dialog*, s dodatnih 578 stranica.³ Ove mi se zbirke čine najkompletnijima. Ovdje treba također spomenuti mnoštvo objavljenih dokumenata na hrvatskom po raznim publikacijama i časopisima. Prije predstavljanja tih dokumenata želim nešto više reći o njihovoj nastajanju, okviru i načinu donošenja, značenju i njihovim dosezima.

Ključne riječi: Crkva, konsenzus, odnosi, religija.

* * *

- 1 Usp. Handfried KRÜGER, *Wesen und Wirken des Ökumenischen Rates der Kirchen*, u: *Handbuch der Ökumenik*, Im Auftrag des J.A.-Möhler-Instituts herausgegeben von Hans Jörg Urban und Harald Wagner, Bonifatius-Verlag Paderborn, 1986., svezak II, str. 64-74.
- 2 Izdali: Harding Meyer, Hans Jörg Urban, Lukas Vischer, a u drugom i trećem svesku im se pridružio Damaskonos Papandreou. Prvi svezak obrađuje vrijeme dijaloga od 1931-1982. a drugi od 1982-1990., a treći od 1990. – 2001. god. Izdao ih je Bonifatius Verlag Paderborn, Verlag Otto Lembeck Frankfurt am Main, prvi svezak 1983., drugi 2002., a treći 2003. god.
- 3 *Bilaterale Dialoge der orthodoxen und der oerientalisch-orthodoxen Kirchen 1945-1997, Eine Kokumentenensammlung*, In Verbindung mit Miguel Maria Garijo Guembe (+) pripremili i izdali Thomas Bremer, Johannes Oeldemann und Dagmar Stoltmann, Paulinus, Trier, 1999.

1. Bilateralni susreti – bilateralni konsenzusi – multilateralna korist

Svi ti dokumenti ukazuju na veliki rast i zamjetno sazrijevanje na ekumenskom putu. Dokumenti konsenzusa svjedoče međucrkvveno zblizavanje ali i drugima omogućuju daljnju izobrazbu na putu ekumenskog upoznavanja. U prvoj polovici 20. st. nazirala se koncepcija tzv. „privremenoga“ zajedništva, kao neka odskočna daska na putu dubljeg jedinstva. Kalkuliralo se o prihvaćanju postojećeg zajedništva i stvaranju struktura na putu do punog jedinstva. U okviru takve koncepcije treba gledati i osnivanje Ekumenskoga vijeća Crkava 1948. god. Moglo bi se reći da su od šezdesetih godina 20. st. postali intenzivniji direktni, bilateralni dijaloški i ekumenski susreti između crkvenih ili kršćanskih tradicija odnosno vjeroispovijesti, nadilazeći recimo nacionalnu i državnu strukturu. Oni su bili mogući tek nakon što su među njima srušene neke barijere i barikade. Kad se shvatilo i prihvatilo da zajedništvo u Kristu nadilazi granice naroda, država, kultura ekumenskih susretanja dobila su svoju novu motivaciju i pokazivala svoj ekumenski karakter. Time su oni uzdignuti s lokalne ili regionalne ili nacionalne na svjetsku razinu vjerskih relacija. Ova tendencija se poklapa upravo sa završetkom Drugog vatikanskoga koncila, koji je silno doprinio takvom razvoju. Ne označavamo uzalud ovaj koncil „ekumenskim“. On je otvorio Katoličku crkvu dijalogu i ekumenizmu, a s ulaskom Katoličke crkve u aktivni ekumenski rad ušla je odmah, samom njenom strukturom i identitetom, i svjetska razina, iako ona nije formalno članica Ekumenskoga vijeća Crkava.

Bilateralna razina dijaloga među dvjema Crkvama ima svoje određene prednosti. Na bilateralnoj vjerskoj razini može religiozni identitet jedne zajednice, dakle njena konfesionalnost, doći snažnije i očitije do izražaja nego li na multilateralnoj razini. Ovakva susretanja dobila su karakter službenih dijaloga, jer su njihovi delegati izabrani, poslani i ovlaštteni od svojih poglavara. Bilateralna svjetska razina za razliku od one svjetske ali multilateralne nudi mogućnost detaljnog teološkog ulaska u kontroverzna pitanja i područja, ali

ovakva koncepcija omogućava dublje otkriti i istaknuti bilateralna zajedništva. Službeni karakter takvih susretanja omogućava lakšu percepciju i primjenu usuglašenoga i dogovorenoga, tj. primjenu u životu mjesne crkvene zajednice. Na ovakav bilateralni način vođenja dijaloga među Crkvama može se dublje pristupiti različitim teološkim interpretacijama ali i dublje otkriti postojeće kristološko zajedništvo vjere.

Bilateralni način susretanja crkvenih vjeroispovijesti na svjetskoj razini nosi sa sobom određena ograničenja i opasnosti, kao npr. izolacije, zatvaranja, samodostatnosti itd. Bilateralna i multilateralna forma ekumenskoga dijaloga moraju se uvijek nadopunjavati. Jedan način vođenja dijaloga treba pripremati teren za drugi. Bilateralni razgovori moraju imati multilateralnu perspektivu, moraju biti sposobni za interaktivno obogaćivanje. Postignuti rezultati, obrazloženja, izvješća, dogovori, konsenzusi, približavanja, djelomična ili potpuna suglasja bilateralnih razgovora od velike su pomoći na multilateralnoj razini u dijalogu drugih sličnih zajednica. Tako npr. konsenzusi između Svjetskog saveza reformiranih crkava i Katoličke crkve na području euharistije, konkretno o Kristovoj nazočnosti u Crkvi i svijetu, itekako mogu pomoći drugim zajednicama koje su u bilateralnom dijalogu i obrađuju slične teme. Tako i razumijevanje milosnog opravdanja koje se postiglo u Luteransko-katoličkom dijalogu može biti od velike koristi npr. u anglikansko-katoličkom dijalogu. Ovo vrijedi u posebnoj mjeri za tzv. „Lima dokumente“ iz 1982. god., koji temeljno govore o krštenju, euharistiji i crkvenim službama a koje je izradila komisija za vjeru i crkveno ustrojstvo Ekumenskoga vijeća Crkava. O njima će biti posebno govora na ovom simpoziju. Ima dakle, nekih tema koje su specifične za pojedine zajednice, pa je logično da budu obrađivane međusobno, ali isto tako ima i drugih tema koje dodiruju mnoge, pa je razborito da one budu obrađivane u što širem krugu.

Jasni cilj bilo koje forme dijaloga, bilateralnoga ili multilateralnoga, leži u težnji za teološkim konsenzusom. U tom duhu se uviđaju postojeće različitosti ali i traga za vjerskim teološkim zajedništvom. Rezultati takvih susretanja jesu konsenzusi ili neki niži

stupnjevi, kao recimo zajednička izvješća, obrazloženja, izjave, pogledi ili slično, o razglabanim pitanjima među dvjema ili više zajednica u bilateralnom ili multilateralnom dijalogu. Takvi konsenzusi postaju važni elementi na ekumenskom putu jedinstva Crkava. Poslije njihovog usvajanja oni bi se morali konsekventno i konkretno odražavati na konkretni život zajednica, kao npr. međusobno priznavanje braka, službi i slično, zavisno što je dokumentom dogovoreno. Ovdje postoji velika opasnost da ovakvi konsenzusi međusobnoga dijaloga ostanu mrtvo slovo na papiru, ako nema dostatne volje za njihovom provedbom. Još uvijek se osjeća određeni strah u percepciji konsenzusa. To se mora promatrati kao posljedica nedostatka dostatne volje, obvezatnosti i hrabrosti u primjeni dogovorenoga. Svakako da treba čekati i najprikladniji *kairos* ali se isto tako čini da još treba odgovornijeg usklađenja između svjetske i mjesne razine. Ono što se dogovori na svjetskoj teško zaživljava u mjesnoj crkvenoj zajednici. Ovdje se otvara veliki problem ekumenske edukacije na mjesnoj razini.

2. Postignuti konsenzusi

Ovdje sam prisiljen, uz mali povijesni pregled dotičnih dijaloga, taksativno nabrojiti neke važnije dokumente koji svjedoče postignute konsenzuse među pojedinim Crkvama. I to ne kompletno, nego se primarno ograničavam, zbog veće važnosti za naš prostor, na dijaloge pravoslavnih i katolika s drugima.

2.1. *Konsenzusi starokatolika s pravoslavnima*

Povijest bilateralnog dijaloga starokatolika i pravoslavaca datira još od 1871. god., kada su starokatolici održali svoj prvi kongres u Münchenu, kada je među pozvanim gostima bio i predstavnik pravoslavaca. Kada se starokatolička zajednica ustrojila uspostavljeni su kontakti s Ruskom pravoslavnom crkvom i Ekumenskim patrijarhatom u Carigradu. Došlo je do osnivanja jedne zajedničke komisije koja je sa službenim zasjedanjima počela 1931. god. u Bonnu. Dogaćanja prije Drugog svjetskog rata, kao i sam rat, spriječila su inten-

ziviranja kontakata. Uz sve ekumensku inicijativu ekumenskoga patrijarha Atenagore I., došlo je početkom šezdesetih godina 20. st. do službenih razgovora i dijaloga od 1964. god. Ponovno je utemeljena zajednička komisija koja se dogovorila obraditi šest teoloških tema: nauk o Bogu, kristologiju, ekleziologiju, soteriologiju, teologiju sakramenata i eshatologiju. U Chambesy-u – Ženevi 1975. usuglašena su teološka stajališta oko sljedećih tema: o Presvetoom Trojstvu, Božanskoj objavi i predaji, o kanonskim knjigama Svetoga pisma i hipostatskoj uniji. Na drugoj plenarnoj sjednici u Chambesy-u – Ženevi 1977. obrađivane su dvije teme: nauka o Majci Božjoj, te o biti i svojstvima Crkve. Na trećem zasjedanju u Bonnu 1979., na red su došle teme: o jedinstvu Crkve i mjesnih Crkava, te o granicama Crkava. U Zagorsku 1981. god. usuglašene su teme: o autoritetu Crkve i u Crkvi, o nezabludivosti (neprijevarnosti) Crkve, o sinodama Crkve i o neophodnosti apostolskoga nasljeđa. Peto zasjedanje bilo je ponovno u Chambesy-u – Ženevi 1983. Donesene su sljedeće izjave: o glavi Crkve, o Kristovom spasenjskom djelu, o djelovanju Duha u Crkvi. Na šestom zasjedanju u Amersfoortu 1985. god. postignute su izjave: o sakramentima Crkve, o krštenju, o potvrdi, o svetoj euharistiji. Na sedmom zasjedanju u Kavali 1987. god. postignuti su sljedeći dogovori: o ostalim sakramentima (pomirenju, bolesničkom, svetom redu i ženidbi), o eshatologiji, te na kraju o preduvjetima i posljedicama punog crkvenog zajedništva. Iako su sva važna teološka pitanja zajednički obrađena i usuglašena naznačenim zajedničkim izjavama ipak još nije došlo do punog zajedništva. Interkomunija starokatolika s anglikancima i na poseban način ordinaciju žena, pojavili su se kao ozbiljni problemi za pravoslavne.⁴

2.2. Anglikansko – pravoslavni dijalog

Već 1930. god. počeli su razgovori između anglikanaca i pravoslavaca, koji su nastavljeni 1962. god. S pravoslavne strane utemeljili su zajedničku pravoslavnu komisiju koja je imala četiri pripremna sastanka, dok se anglikanska komisija pripremala na dva

⁴ Usp. *Orthodoxie im Dialog...*, str. 187; Damaskinos PAPANDREOU, *Historische Einleitung*, u: *Dokumente...*, Band II., str. 19-21, kao i uvod u prvom svesku, str. 23-24. Izjave vidi u prvom svesku str. 23-53; u drugom str. 22-49.

susreta. Prva sjednica dviju dekretiranih komisija održana je od 06. – 13. srpnja 1973. u Oxfordu. Obrađivane teme su bile: cjelokupni karakter i poslanje Crkve; Duh Sveti kao interpret evanđelja i životvorac u današnjoj Crkvi, te Kristovo spasenjsko djelo po križu i uskrsnuću. Nakon što su podkomisije usuglašavali neke teme došlo je do druge plenarne sjednice od 26. srpnja do 02. kolovoza 1976. u Moskvi, kada je postignuta tzv. „Moskovska izjava“. Ona obrađuje: Spoznaju Boga, inspiraciju i autoritet Duha Svetoga, Sveto pismo i tradiciju, autoritet koncila, klauzulu o filioque, Crkvu kao euharistijsku zajednicu i zaziv Duha u euharistiji. Tzv. „Atenska deklaracija“ obrađivale je teme: filioque i pitanje ordinacije žena. Ponovo je uslijedio rad podkomisija koji je doveo do Dablinske konsenzusne izjave 1984. god. „Dablinska izjava“ obuhvaća tri veće teme: misterij Crkve i vjeru u Presveto Trojstvo; molitvu i svetost; te na kraju službu Božju i tradiciju. Ove teme su obrađene s više podnaslova. U međuvremenu kod anglikanaca se dogodila velika promjena. Na konferenciji u Lambethu 1988. god. dozvoljena je ordinacija žena u Anglikanskoj crkvi, što je otežalo dijalog s pravoslavcima. Anglikanci su prije donijeli stav o Filioque, koji pak odgovara pravoslavcima, ali ordinacija žena njima je neprihvatljiva, što je zaključak svepravoslavne konferencije na Rhodosu 1988. god. Od tada pravi teološki dijalog je skoro zamro iako nije potpuno prekinut. No, ovi susreti nisu više imali onakvu važnost kao prije, što pokazuje izbor tema, kao npr. rasprave o ikonoma i slično. Možda susret u Chambesy-u 1994. god. zaslužuje posebno biti spomenut, koji je doticao temu triniteta, Crkve i kristologije.⁵

2.3. Luteransko – pravoslavni dijalog

Prve inicijative dijaloga na ovoj relaciji imaju svoj korijen u vremenu reformacije, ali se pravi njegov početak smješta tek 1981. god. nakon što su prije toga bili neki neslužbeni kontakti. Na prvom službenom plenarnom susretu u finskom Espoo-u 1981. god. dogovorena je strategija dijalogiziranja. Pripravljena je tema za sljedeći

⁵ Usp. *Dokumente...*, Band I., str. 80-101; *Dokumente...*, Band II., str. 97-131; *Orthodoxie im Dialog* str. 191-224.

susret „Sudjelovanje u misteriju Crkve“, koji se dogodio u ciparskom Limassol-u 1983. god. Nikakav zajednički dokument nije donesen zbog velikih razlika u teološkom poimanju. Dogovorena je naredna tema „Božanska objava“ za treće zasjedanje 1985. god. U američkom Allentown-u. Nakon dugog usuglašavanja po prvi puta je usvojen mali zajednički dokument o Božanskoj objavi. Također je dogovorena tema četvrte plenarne sjednice „Sveto pismo i tradicija“. Ta je sjednica održana na Kreti 1987. god. U zajedničkom komunikatu kaže se da se nije moglo doći do zajedničkog stava o Svetom pismu i tradiciji, ali su konstatirani i neki zajednički pogledi. Naredna plenarna sjednica održana je u Segebergu 1989. god. Diskutiralo se o kanonu i inspiraciji Svetoga pisma. Ovdje je donesena zajednička izjava. U Moskvi je održana naredna sjednica 1991. god. koja je završila s priopćenjem o autoritetu Crkve. U danskom Sandbjergu je 1993. usvojena izjava o autoritetu Crkve, Svetom pismu i tradiciji, te o koncilima i sinodama. Sjednica u ciparskom Limassol-u održana je drugi put 1995. god. s usvojenom izjavom o razumijevanju spasenja iz perspektive Ekumenskog vijeća crkava.⁶

2.4. Dijalog između pravoslavnih i Svjetskog saveza reformiranih crkava

Mješovita teološka komisija se sastala prvi puta 1986. god. Pripravljene su sljedeće teme: nauk o Presvetom Trojstvu na temelju nicejsko-carigradskog vjerovanja, zatim Crkva kao tijelo Kristovo, te poslanje Crkve u svijetu. Prva plenarna službena sjednica bila je u švicarskom Leuenberg-u 1988 god. Druga plenarna sjednica je održana u bjeloruskom Minsku 1990. god. Obrađivala je pitanje biblijske utemeljenosti triniteta, te trinitet i crkvena služba Božja. Treća zajednička sjednica održana je 1992. god. na temu: trojstvo, četvrta u Limassol-u 1994. god. donijela je izjavu o kristologiji. Zadnja sjednica je održana u Aberdeen-u 1996. god. na temu: Crkva i jedinstvo.⁷

⁶ *Dokumente...*, Band II., str. 260-271; *Orthodoxie im Dialog...*, str. 225-296.

⁷ *Usp. Dokumente...*, Band II., str. 316-330; *Orthodoxie im Dialog...*, str. 297-311.

2.5. Dijalog između pravoslavnih i starokršćanskih predkalcedonskih Crkava

Ovaj dijalog se čini posebno interesantnim. U službenim nazivima se obje strane nazivaju „ortodoksne“. Orijentalne starokršćanske Crkve nisu priznale zaključke Kalcedona 451. god., pa se označavaju orijentalnim „predkalcedonskim“ pravoslavnim Crkvama. Prvi službeni dijaloški susret dogodio se u Chambesy-u 1985. god. Tada se pripremao put zajedničke kristologije obrađujući terminološke probleme, koncilske forme i povijesne činjenice, te poimanje kristoloških dogmi danas. Kod toga se došlo do dviju spoznaja: prva, da su nositelj i izražajne forme ukorijenjene u staroj patrističkoj općoj tradiciji i drugo, da je sadržaj njihovih kristoloških dogmi isti usprkos različitih pristupa i različitih interpretacija preuzetih pojmovima.

U lipnju 1989. god. sastala se drugi puta komisija u egipatskoj samostanu Anba Bishoy-u. Kod ove sjednice uputio je koptski patrijarh Shenuda dirljiv poziv komisiji, da pripravi put ponovne uspostave punog jedinstva među dvjema „obiteljima“ Crkava. Sljedeća sjednica dogodila se ponovno u Chambesy-u 1990. god. U potpisanoj izjavi se kaže, da se međusobni dogovor ne odnosi samo na kristologiju, nego na vjeru u jednu, nedjeljivu Crkvu uključujući i prva stoljeća. Obje strane su pokazale želju da se nadiđu nesporednosti prošlosti, da se puno kristološko jedinstvo ostvari, da se krštenje međusobno prizna. Zajednički komunique potvrđuje zajedništvo u vjeri, osuđuju se pripisivanja krivovjerja koja su plod polemičkih pristupa, potvrđuju se kristološki kriteriji, izražava se puno zajedništvo vjere koje vodi prema zajedničkoj euharistiji, želi se otkloniti sve ekskomunikacije bilo institucija bilo osoba, ukinućem anatema želi se osnažiti sve pravoslavna duhovnost i pravoslavno svjedočenje. Ovime je dovršen uspješni rad komisije.⁸

⁸ Usp. *Dokumente...*, Band II., str. 294-306; *Orthodoxie im Dialog...*, str. 17-23.

3. Konsenzusi Katoličke Crkve u dijalogu s ostalim crkvama

Iz perspektive Katoličke crkve možemo govoriti između ostalih o dijalogu s Anglikanskom crkvom, s Baptističkom crkvom, s Evangeličkom crkvom, sa Svjetskim luteranskim savezom crkava, s Metodističkom crkvom, s Pravoslavnom crkvom, s orijentalnim predkalcedonskim starokršćanskim Crkvama, sa Svjetskim savezom reformiranih crkava, s Crkvom Kristovih učenika, s Crkvom pentekostalaca itd. Osim toga postoje mnogi dokumenti koji svjedoče određeni multilateralni dijalog i suradnju s Ekumenskim vijećem crkava. Zbog kratkoće vremena i prostora prisiljen sam i ovdje primijeniti vlastiti izbor katoličkih dijaloških i ekumenskih relacija. Uz mali povijesni pregled bilateralnih dijaloga predstavljam neke najvažnije konsenzusne dokumente Katoličke crkve s drugim crkvama.⁹

3.1 Dijalog s Anglikanskom crkvom

Službeni početak ovog dijaloga veže se uz zajedničku izjavu pape Pavla VI. i anglikanskog nadbiskupa Cantebury-a Mihaela Ramsey-a od 24. ožujka 1964., neposredno prije njegove službene posjete Rimu. Dvojica poglavara potvrđuju namjeru potaknuti ozbiljan dijalog na temelju evanđelja i zajedničke starokršćanske tradicije, od kojega očekuju da ih vodi k onom jedinstvu u istini za koje je Krist molio. Utemeljena je zajednička pripravna komisija, koja je nakon nekoliko susreta napravila tzv. *Izješće s Malte* 1968. god. Tu se predlažu važna i kontroverzna pitanja kao teme dijaloga. Mješovita komisija se odlučila prvo posvetiti pitanjima euharistije, službe i autoriteta. Već 1971. god. suglasili su tzv. „*Windsorsku izjavu*“ o euharistiji. Godine 1973. donesena je tzv. „*Canteburyska izjava*“ o službi i svetom redu. „*Venecijanska izjava*“ 1976. god. govori o autoritetu u Crkvi, koja je dopunjena 1981. god. Novo utemeljena mješovita komisija je na četiri naredne sjednice između 1983. i 1986. god. dogovorila izjavu pod nazivom: „*Salvation and the Church*“, koja je objavljena u siječnju 1987. god. Na sljedeće četiri sjednice

9 Više kod Heinrich PETRI, Die römisch-katholische Kirche und die Ökumene, u: *Handbusch der Ökumenik...*, str. 95-168.

komisija je obrađivala ekleziološka pitanja. Rezultat je jedno izvješće 1991. god. pod nazivom: Crkva kao zajedništvo. Na zasjedanju u Chambesy-u 1993. god. raspravljalo se o ekumenskom dijalogu i ukinuću anatema.¹⁰

3.2 S *Evangeličko – luteranskom i – reformiranom crkvom*

Sa Svjetskim luteranskim savezom crkava dijalog katolika je otpočeo odmah poslije Drugog vatikanskog koncila. Okvirna tema glasila je: Evanđelje i Crva. Nakon sedam susreta doneseno je 1971. god. izvješće pod istim naslovom. U valorizacijama tog dokumenta osjećala se potreba dubljeg teološkog pristupa euharistiji, biskupskom redu i traženju putova zajedništva. Prvi značajniji dokument ovog razdoblja je dokument „Das Herrenmahl“, koji je poslije nekoliko dopuna objavljen 1978. god. s dva dodatka. Prvi predstavlja četiri rimska euharistijska kanona i šest evangeličkih modela euharistijskoga slavlja, a drugi dodatak donosi neke referate s obje strane o senzibilnim pitanjima npr. Kristove nazočnosti ili euharistije kao žrtve, koji pokazuju određena približavanja ali i divergentna stajališta. Također treba spomenuti da je 1980. god. izišao dokument „Putovi zajedništva“. O svetom redu, posebno biskupskom, izišao je 1981. god. dokument „Das geistliche AMT in der Kirche“. U povodu 450. godišnjice „Confessio Augustana“ izišao je također 1980. god. zajednički dokument pod nazivom „Alle unter einem Christus“. Također u povodu 500. obljetnice rođenja Martina Luthera izišao je 1983. dokument pod nazivom: „Martin Luther – svjedok Isusa Krista“. Treba još spomenuti jedno opširno zajedničko izvješće pod nazivom „Jedinstvo pred nama“ iz 1984. god.

Ovdje treba nadodati da je ovaj bilateralni dijalog prerastao u trilateralni, jer je Svjetski savez reformiranih Crkava pristupio tom dijalogu. Tri strane su prvenstveno dijalogizirale o problemu braka, posebno miješanih brakova, o čemu se 1976. god. izišao dokument na razini zajedničkog izvješća pod nazivom: Teologija braka i problem miješanih brakova.¹¹

10 Usp. *Dokumente...*, Band I., str. 125-232; *Dokumente*, Band II., str. 333-373. O komisiji vidi: Roman MIZ, *Uvod u teologiju ekumenizma*, Veternik, 2001., str. 31; Johannes LÜTTICKEN, *Der ökumenische Weg des Anglikanismus*, u: *Handbusch der Ökumenik...*, str. 217-244.

11 Usp. *Dokumente...*, Band I., str. 246-387; *Dokumente...*, Band II., str. 444-506.

3.3. *S predkalcedonskim orientalnim pravoslavnim Crkvama*

Ovdje treba podsjetiti da ima više predkalcedonskih orijentalnih Crkava. Ovdje spominjem one koje su vodile službeni dijalog s Katoličkom crkvom. To su. Koptska, Sirijska i Armenska. Iz perspektive „obitelji“ predkalcedonskih crkava u dijalogu s Katoličkom crkvom nije ustanovljena jedinstvena zajednička teološka komisija u ime svih predkalcedonskih Crkava, nego je svaka gore spomenuta Crkva imala svoje bilateralne dijaloge s Katoličkom. Oni su obrađivali mahom slične dogmatske, kristološke i ekleziološke teme i međusobno su usvajali postignute konsenzuse, pa ih ovdje predstavljam kao jednu „obitelj crkava.

Bečka zaklada „Pro Oriente“ ima velike zasluge za ovaj bilateralni dijalog. Oni su organizirali prve četiri sjednice od 1971. do 1978. god. Prve dvije tematski su se bavile kristološkim a druge dvije ekleziološkim pitanjima. Visoku dozu konsenzusa mogli su s radošću potvrditi i rimske pape Pavao VI. i Ivan Pavao II. u susretima s patrijarsima Koptske crkve Shenudom III. 1973. god., i Sirijske crkve Ignacijem Zakkom 1984. god. Poglavari potvrđuju veliki konsenzus kroz dopuštenje vjernicima da sakramente pomirenja, bolesničkoga pomazanja i euharistije mogu slaviti i primati kod druge zajednice. U kristološkoj deklaraciji iz 1988. god. koptski i rimski teolozi zajedno izjavljuju i potpisuju, da je naš Gospodin Isus Krist, utjelovljeni Logos, savršen u svome božanstvu i savršen u svome čovječstvu, u njemu se sjedinjuje božansko i ljudsko bez sužavanja (gubljenja u bitnome), bez miješanja ili mijenjanja. Njegovo božanstvo ni u jednom momentu nije odvojeno od čovječstva. Oni izričito zajedno osuđuju nauku Nestorija i Eutiha. Komisija je obrađivala također pitanja primata i sinodalnosti. Kod primata su registrirane velike razlike u poimanju i njegovu provođenju.

Na bilateralnoj relacije Armenske crkve treba posebno izdvojiti susrete pape Ivana Pavla II. s armenskim katolikosom patrijarhom Karekinom I. u Vatikanu 1996. god. uz jedan zajednički komunike o ekumenskom dijalogu, njegovu sadržaju i cilju.¹²

¹² Usp. *Dokumente...*, Band I., str. 526-544; *Dokumente...*, Band II., str. 568-622; *Orthodoxie im Dialog...*, str. 486-555.

3.4 S Pravoslavnom crkvom

Pod jedinstvenim pojmom ovdje se misli na sve pravoslavne autokefalne i autonomne Crkve, koje su stvorile jednu jedinstvenu pravoslavnu komisiju koja je ušla u službeni dijalog s Katoličkom crkvom.

Usprkos velikog suglasja u teološkoj nauci, usprkos slične crkvene strukture dijalog je otpočeo s dosta skepse i nepovjerenja. Dugostoljetno udaljavanje ostavilo je teško izbrisive tragove. Ni najviši susreti na vrhu pape Pavla VI. i carigradskog patrijarha Atenagore I. nisu utrljali široki put ekumenskome dijalogu. Prvi službeni koraci bili su utemeljenje zajedničke rimske i carigradske komisije sa zadatkom pripremiti put podizanju ekskomunikacija iz 1054. god., što je svečano učinjeno 7. prosinca 1965. god. Kroz nastavak susreta na vrhu stvorena je bolja klima na putu „dijaloga ljubavi“. On je poprimio službeni karakter u najvišoj mjeri kada su poglavari 1979. god. utemeljili mješovitu teološku komisiju koja je počela s radom već 1980. god. na Rhodosu utvrđujući metodologiju zajedničkog djelovanja. Otpočeo je plodan teološki put koji je donio mnoštvo teoloških dokumenata konsenzusa, ali koji je imao i sada ima svoje poteškoće. Značajno je da se pošlo tražiti puno jedinstvo u punoj istini. Velika većina najznačajnijih dokumenata ovog ekumenskog dijaloga dostupna je našoj teološkoj i čitalačkoj javnosti i na hrvatskom jeziku, pa nema potrebe za njihovim detaljnim predstavljanjem. Slobodan sam ovdje deklarativno spomenuti dokumente mješovite komisije: *Otajstvo Crkve i euharistije u svjetlu prestvetoga Trojstva*, München 1982. god.; *Vjera, sakramenti i jedinstvo Crkve*, Bari 1987. god.; *Sakrament svetoga reda u sakramentalnom ustrojstvu Crkve, s posebnim značenjem apostolskoga nasljeđa za posvećenje naroda Božjega i njegovo jedinstvo*, Valamo 1988. god.; onda je tu bilo izjava kao npr. iz Freisinga 1990. god., pa iz Balamanda 1993. god. pod naslovom: *Unijatizam, nadiđena metoda unijaćenja i sadašnje tražnje za potpunim jedinstvom*; te priopćenje iz Baltimore-a iz 2000. god. Posebnu važnost pobuđuje tzv. „Ravenski dokument“ iz 2007. god. On u 46 točaka govori o autoritetu Crkve. U njemu se ističe, na temelju starokršćanske tradicije, da je rimski biskup neosporno

„protos“, to jest „prvi“ među patrijarsima Rimske i istočnih Crkvi, ali je primjena ili aktualizacija povlastica koje iz toga izvire sporna, pa ju treba temeljno uskladiti na tri bitne razine Crkve: lokalnoj, gdje biskup vrši sav crkveni autoritet; regionalnoj, gdje sinoda ili koncilijarnost treba doći do izražaja, te ona opća razina koju u najvećoj mjeri reprezentiraju ekumenski koncili, počevši između biskupa pet starih patrijarhata (Rima, Carigrada, Aleksandrije, Antiohije i Jeruzalema). Ostali biskupi ne bi trebali ništa poduzimati bez „prvoga“, a „prvi“ ništa bez ostalih. Misli i stavovi ovoga i svih ostalih dokumenata ovog ekumenskog dijaloga imaju još dugi put do njihove percepcije u vjerskom životu Crkava. Pored dokumenata mješovite komisije ovdje je važno podsjetiti na mnogobrojne izjave najviših poglavara prilikom njihovih čestih susretanja itd.¹³

3.5 Konsenzusi Katoličke crkve i Ekumenskog vijeća crkava

Poznato je da Katolička crkva nije službena članica Ekumenskog vijeća crkava, ali je poslije Drugog vatikanskog koncila postala njegova važna suradnica. Plod takve suradnje su mnogobrojna zajednička izvješća i stavovi koji su bili snažne smjernice i poticaji dijalogu. Dotičani su temeljni stavovi i bit dijaloga i ekumenizma, dogovarane metode rada, tematska područja, pitanja misija, laika, žena, prozelitizma, katoliciteta i apostolata, episkopata Crkve itd. Posebno bi izdvojio studijske dokumente zajedničke radne grupe pod naslovima: Na putu priznanja zajedničke vjere iz 1980 god.; Zajedničko svjedočanstvo iz 1981. god.; Crkva – mjesna i opća, iz 1990. god., te dokument „Ekumenska interpretacija pojma „hijerarhija vrijednosti“ objavljen također 1990. god.¹⁴

13 Usp. *Dokumente...*, Band I., str. 51-526. Dokumente zajedničke komisije vidi u: *Dokumente...*, Band II., str. 526-567. Širi pogled na ekumenske odnose Rima i pravoslavlja vidi kod: Niko IKIĆ, *Ekumenske studije i dokumenti, Izbor ekumenskih dokumenata Katoličke i Pravoslavne Crkve s popratnim komentarima*, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo, 2003., a prevedene i komentirane dokumente mješovite komisije vidi na str. 180-230. O katoličko pravoslavnom dijalogu usporedi također u: *Orthodoxie im Dialog...*, str. 24-186.

14 Usp. *Dokumente...*, Band I., str. 586-701; *Dokumente...*, Band II., str. 677-760.

3.6. Završno o dokumentima konsenzusa

Ovaj suhoparni pregled konsenzusa na različitim razinama između različitih Crkava i crkvenih zajednica svjedoči o doista velikim koracima na putu prema punom jedinstvu. Za razdoblje poslije Drugog vatikanskog koncila pa do kraja 20. st. možemo slobodno reći da je bilo doista vrijeme dijaloga. Puno se pokušavalo, mnogo se uložilo, doista se radilo na ekumenskom dijalogu, a smijemo reći da nije sve učinjeno, da je nešto postignuto i ostvareno a da je ostalo još puno za učiniti.

4. Konsenzusi u kontekstu međureligijske teologije

Potpuno svjestan da je ovdje riječ samo o dijalogu kršćanskih Crkava i crkvenih zajednica ipak mislim da su njihovi dijaloški konsenzusi veliki doprinos općem planetarnom međureligijskom dijalogu, koji je kvantitativno i teološki kvalitativno mnogo širi pojam s mnogo dubljim teološkim problemima, ali koji također neosporno ima svoje teološko utemeljenje i još izričitiju potrebu, jer s Küngom podsjećam, da nema mira u svijetu ako ne bude mira među religijama, i da je mir drugo ime za Boga.

Ipak su Crkve primarno dužne iz teoloških razloga poklanjati dostatnu pozornost međureligijskom dijalogu koji je u sebi stupnjevit. Uključuje dijalog s Bogom, sa stvorenjem, s prirodom. Također i dijalog Crkve je stupnjevit: u Crkvi, s drugim vjerskim zajednicama, s nekršćanima, s drugim kulturama itd. Dijalog je ovdje zajednički, ali prošireni put traženja, otkrivanja i susretanja Boga, jer Bog hoće da se svi ljudi spase, jer je teologija spasenja anticipirana u teologiji stvaranja, jer ne možemo zazivati Boga, Oca sviju, ako stvoreni na sliku Božju, ne uvažavamo sve ljude kao braću. Čak i kristološki gledano prošireni dijalog je nužan jer je ekonomija spasenja univerzalna u Isusu Kristu, jer je Isusova inkarnacija također univerzalna, jer je ljudska povijest univerzalna i obuhvaća kako ljudski grijeh tako i Božju milost, ali za sve ljude. U ovakvoj teološkoj postavci nema mjesta nikakvoj eskluzivnosti, jer nas njegov Duh uvodi u

puninu istine. Iz svih ovih teoloških perspektiva moramo priznati da se i u drugim religijama i tradicijama nalaze sjemenke istine.

Stoga se Crkve moraju suočiti s izazovima i međureligijsko-ga dijaloga. Prognozira se da će ovo tisućljeće biti označeno kulturnim i religioznim pluralizmom i dijalogom. Valja tražiti odgovore na pitanja kako spojiti mnoštvo putova do Boga s jedinim posredništvom Isusa Krista iz dokumenta *Dominus Jesus*? Da li se jedino posredništvo Krista smije poistovjetiti s jedinim posredništvom kršćanstva? Ako je svaki čovjek pozvan na spasenje, kako kažu koncilski dokumenti, onda treba tražiti odgovor – kako su pozvani i kako ga svi mogu ostvariti? Kao što je pojam dijaloga stupnjevit, tako je isto stupnjevit i pojam sakramentalnosti. U istoj mjeri je i pojam Crkve u sebi gradualan. Možda se upravo u njemu krije određeno tumačenje vezano uz poznato „*subsistit in*“ koje na jedan samo Bogu poznati način¹⁵ bi omogućivalo spasenje i onima koji nisu formalni članovi Crkve. Možda je moguće govoriti o nekoj „nevidljivoj pripadnosti Crkvi“, o nekoj proširenoj sakramentalnosti, koja bi dovoljno uvažavala da je „nevidljiva milost“ prisutna po nekim vidljivim znakovima i izvan Crkve, možda nešto slično kao što se svojevremeno govorilo o pripadnosti otajstvu Crkve „anonimnih kršćana“.¹⁶ Svjestan sam da su ovo hipoteze. Isto tako svjestan sam da ih treba pokretati. Mislim da nije preuranjeno razmišljati o ovim pitanjima u našem vremenu i prostoru. Na to nas potiču i postignuti konsenzusi među kršćanskim Crkvama i crkvenim zajednicama.

Zaključak

Doprinos *Svjetskog vijeća crkava* na dijaloškom i ekumen-skom području je doista velik i neprocjenjiv. Ostvareni konsenzusi imaju ogromno značenje ne samo za Crkve i crkvene zajednice, nego i druge vjerske zajednice, pa i šire za opće ljudske vrijednosti, a prije svega pitanje mira u svijetu. Oni dokazuju da Crkve, crkvene zajed-

15 Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL - DOKUMENTI, *Pastoralna konstitucija o Crkvi u svremenom svijetu Gaudium et spes*, (7.XII.1965.), VII. popravljeno i dopunjeno izdanje, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 2008., br. 22.

16 Usp. Niko IKIĆ, Međureligijski dijalog i međureligijska teologija!?, u: *Vrhbosniensia*, 2 (2007), str. 225-235.

nice i uopće vjerske zajednice silno doprinose suradnji a ne sukobu civilizacija. Ostvareni konsenzusi daju naslutiti sustavnije otvaranje pitanja međureligijske teologije, koja su ovdje samo naznačena.

CONSENSUSES REALIZED AMONG PARTICULAR CHURCHES IN THE CONTEXT OF THE INTER- RELIGIOUS THEOLOGY

Summary

The contribution of the World Council of the Churches in the field of dialogue and ecumenism is invaluable. Accomplished consensuses have an enormous significance not only for the Churches and church communities, but also for other religious communities, and for general human values globally, and above all in respect to the issue of the peace in the world. They confirm that Churches, church communities and religious communities in general contribute to the collaboration, not to the clash of civilisations. Consensuses realized foreshadow a systematic approach to issues of an inter-religious theology, which hereby is only sketched.

Key words: Church, consensus, relations, religion.